

POPULARNONAUKOWE STRESZCZENIE

Przestrzeganie podpisanych porozumień międzynarodowych wyznacza podstawowe zasady relacji między państwami. Jest odzwierciedleniem realizowanej polityki oraz kreuje w dużej mierze wizerunek państwa i reprezentujących go władz. Łamanie przez stronę radziecką podstawowych zapisów porozumienia w sprawie wzajemnej repatriacji, było nie tylko odzwierciedleniem polityki władz ZSRR wobec amerykańskiego sojusznika, ale także wpisywało się w zaostrzający się konflikt, który po zakończeniu działań zbrojnych przerodził się w zimną wojnę. Ponadto, nagminne niewywiązywanie się z przyjętych w tej kwestii zobowiązań, obrazowało stosunek radzieckich władz państwowych wobec wyzwolonych jeńców i cywilów – zarówno obywateli własnego kraju, jak i cudzoziemców.

Ważną rolę w repatriacji Amerykanów w latach 1944–1945 odegrała Polska. Po pierwsze, ze względu na znajdujące się na jej terenie jednostki, będące miejscem koncentracji wyzwolonych z niewoli niemieckiej żołnierzy armii USA i internowanych cywilów, po drugie z uwagi na znaczną pomoc udzielaną Amerykanom przez Polski Czerwony Krzyż oraz Polaków zamieszkujących sąsiadujące z jednostkami okolice.

Celem projektu jest zbadanie repatriacji amerykańskich jeńców wojennych i internowanych cywilów, wyzwolonych w latach 1944–1945 z niewoli niemieckiej przez Armię Czerwoną, których w ramach obowiązujących wówczas procedur repatriacyjnych przetrzymywano na terenie Polski w jednostkach podległych Pełnomocnemu Zarządowi Rady Komisarzy Ludowych ZSRR do Spraw Repatriacji (wszyscy wyzwoleni, zarówno jeńcy wojenni, jak i osoby cywilne, mieli być najpierw gromadzeni we frontowych obozach i komendanturach – pierwsze miejsce koncentracji, skąd po organizacji większych transportów wysyłani do Odessy, gdzie przekazywano ich przedstawicielom sojuszniczego dowództwa lub odpowiednim organom poszczególnych państw). Badaniu podlegać będą formalno-prawne zasady organizacji i koordynacji procesu repatriacyjnego, w tym długotrwałe negocjacje prowadzone przez przedstawicieli najwyższych organów wojskowych i politycznych obu państw; rola i działalność organów odpowiedzialnych bezpośrednio za przeprowadzanie repatriacji; wywiązywanie się obu stron z przyjętych zobowiązań; komendantury i obozy Pełnomocnego Zarządu funkcjonujące na terenie Polski, włącznie z charakterystyką panujących w nich warunków bytowych, sanitarnych i medycznych; a także skala i rodzaj pomocy udzielanej przez Polski Czerwony Krzyż oraz Polaków wobec przetrzymywanych w nich Amerykanów. Oprócz wyżej wymienionych zagadnień badawczych, prowadzona analiza będzie miała również na celu charakterystykę amerykańskich kontyngentów w poszczególnych jednostkach, z uwzględnieniem kilku elementów: miejsce wyzwolenia, okres przebywania w niewoli, wiek, stopnie wojskowe, sprawowane funkcje, jednostki wojskowe. Badaniu podlegać będzie również organizacja transportów do Odessy, stosunek radzieckich żołnierzy i przedstawicieli Pełnomocnego Zarządu do repatriowanych oraz rola radzieckiej policji politycznej w przebiegu procesu repatriacyjnego Amerykanów.

Za potrzebą realizacji proponowanego projektu badawczego przemawia w pierwszej kolejności konieczność wypełnienia istotnej luki zarówno w polskiej, jak i amerykańskiej oraz rosyjskiej historiografii. Do tej pory bowiem nie ukazało się żadne opracowanie lub chociażby artykuł poświęcony repatriacji amerykańskich żołnierzy i cywilów z jednostek radzieckich zlokalizowanych na terenie Polski. Ponadto, z uwagi na różnicowany i interdyscyplinarny charakter badań, ich wyniki ukażą nieznane dotychczas oblicze stosunków amerykańsko-radzieckich w latach II wojny światowej, wprowadzą nowe ustalenia do problematyki traktowania jeńców wojennych i cywilów w okresie konfliktu zbrojnego, a także przybliżą nieznaną dotąd fragment dziejów Polski w przełomowych dla niej latach 1944–1945. Bardzo ważnym argumentem przemawiającym za tym kierunkiem badań jest również fakt istnienia szerokiej podstawy źródłowej w postaci niewykorzystanych dotychczas zasobów archiwalnych.